

NARODOWE
MUZEUM
MORSKIE
w Gdańsku

Muzeum Krakowa

XVI

Dziedzictwo
rzeki

KONFERENCJA
POLSKIEGO
MUZEALNICTWA
MORSKIEGO
I RZECZNEGO
17-19.05.2023

XVI

KONFERENCJA
POLSKIEGO
MUZEALNICTWA
MORSKIEGO
I RZECZNEGO
17-19.05.2023

Dziedzictwo rzeki

lacis S. R. M^o

S. Stanislai

S. Michaelis

S. Georgii

STRADOMLA

Oppidum Iudorum

Templum Bernardinorum

STRADOMLA

STRADOMLA
Ludovicus S. R. M^o

STRADOMLA

STVLA

FL.

Szanowni Państwo!

W ostatnim czasie odnotować trzeba kilka ważnych wydarzeń związanych z dziedzictwem rzeczno-morskim. Flisactwo zostało wpisane na *Reprezentatywną listę niematerialnego dziedzictwa UNESCO*, flis wiślany – tradycja budowy łodzi drewnianych oraz żegluga wiślana – trafiły do *Krajowego rejestru dobrych praktyk na rzecz ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, natomiast Polska ratyfikowała europejską *Konwencję o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego*. Na naszym krakowskim podwórku, w strukturach Muzeum Krakowa, pojawiła się Przystań Muzeum – miejsce, gdzie badamy dziedzictwo rzeki (Wisły), ale też udostępniamy przestrzeń dla działań depozytariuszy. Wszystkie powyższe wydarzenia spowodowały, że kolejna, XVI Konferencja Polskiego Muzealnictwa Morskiego i Rzeczno-morskiego została zatytułowana *Dziedzictwo rzeki*. Obecna edycja odbywa się w zmodyfikowanej formule, a wszystkie wystąpienia są otwarte dla publiczności i można ich wysłuchać bez wnoszenia opłaty konferencyjnej.

Serdecznie dziękuję Narodowemu Muzeum Morskiemu w Gdańsku, a w szczególności jego dyrektorowi – dr. Robertowi Domżałowi oraz byłemu dyrektorowi tej instytucji – dr. inż. hab. Jerzemu Litwinowi, od którego wyszedł pomysł, aby XVI edycję konferencji zorganizować wspólnie z naszym muzeum. Słowa podziękowań kieruję także w stronę Mateusza Niemca z Muzeum Krakowa – za znakomitą koordynację działań i zaangażowanie w przygotowanie tego ważnego wydarzenia.

dr Michał Niezabitowski
Dyrektor Muzeum Krakowa

Szanowni Państwo!

W imieniu własnym oraz pracowników Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku chciałem wyrazić ogromne zadowolenie z faktu, że kolejna już, XVI Konferencja Polskiego Muzealnictwa Morskiego i Rzecznego ma miejsce w Krakowie, królewskim mieście związanym od wieków z królową polskich rzek – Wisłą. Bez transportu rzeczno, drewnianych statków i łodzi, tradycji flisackich i włóczków krakowskich nie byłoby być może Sukiennic, domów kupieckich, pięknych budowli, a obecnie zabytków architektury, które są magnesem dla turystów z całego świata. Bogaty program tegorocznego spotkania pozwala wierzyć, że będzie ono jednym z najciekawszych i najbardziej zróżnicowanych. Otwarcie obrad dla zainteresowanej publiczności i zaproszenie do dyskusji ludzi rzeki stanowi ważny element tego wydarzenia, przyczyniając się do poszerzenia środowiska zainteresowanego ochroną dziedzictwa morskiego i rzeczno. Chciałbym w tym miejscu podziękować naszym partnerom z Muzeum Krakowa z dyrektorem dr. Michałem Niezabitowskim i Mateuszem Niemcem na czele. Organizację konferencji ze strony Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku wsparła Jadwiga Klim, której w tym miejscu także składam serdeczne podziękowania i słowa uznania za wkład w przygotowanie tego wydarzenia.

Szeroka formuła merytoryczna konferencji pozwala mieć nadzieję, że znajdą Państwo wiele interesujących zagadnień i referatów, a krakowskie spotkanie muzealników morskich i rzecznych zapisze się na długo w historii.

dr Robert Domżał
Dyrektor Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku

PROGRAM

17.05.2023 (środa)

Muzeum Krakowa, Pałac Krzysztofory (Rynek Główny 35), Sala Miedziana

9.00–10.00 **rejestracja uczestników**

10.00–10.30 **rozpoczęcie, powitanie gości, przemówienia gospodarzy**

10.30–12.30 **sesja historyczna (cz. I)**

- prof. dr hab. Andrzej Chwalba (Uniwersytet Jagielloński), *Znaczenie Wisły w dziejach Polski*
- prof. dr hab. Zdzisław Noga (Muzeum Krakowa i Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), *Przeprawy na górnej Wiśle w końcu XVIII w.*
- dr hab. inż. Jerzy Litwin (Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku), *Austriacka Flotyła Wiślana w Krakowie w dokumentacji fotograficznej z okresu I wojny światowej*
- dr Mirosław Kuklik (Muzeum Helu i Urząd Miejski we Władysławowie), *Rybacy kaszubscy z Półwyspu Helskiego w międzywojennych relacjach Jerzego Bandrowskiego*

dyskusja

12.30–13.00 **przerwa kawowa**

13.00–15.00 **sesja historyczna (cz. II)**

- Zuzanna Mikołajek-Kiełb (Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku), *Na brzo-
gu życiodajnej rzeki. Renesansowe i barokowe grafiki z nadrzeczными wido-
kami miast polskich ze zbiorów Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku*
- Piotr Prejs (PAN, Stowarzyszenie Archeologów Jutra), *Nowe znalezisko drewnia-
nej stewy dziobowej z Wisły w Warszawie*
- dr Radosław Michna i Tomasz Izajasz (Muzeum Kanału Bydgoskiego), *Tratwy,
tartaki i wpływ rzeki Brdy oraz Kanału Bydgoskiego na rozwój przemysłu drzew-
nego na drodze wodnej Wisła–Odra*
- Jadwiga Klim (Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku), *Tradycyjne drew-
niane łodzie na dolnej Wiśle*

dyskusja

15.00–16.30 **przerwa obiadowa** (punkt programu dla osób, które wniósły opłatę konfe-
rencyjną)

16.30–18.00 **panel dyskusyjny Muzea a rzeka** – spotkanie z dyrektorami muzeów rzecznych:
dr Michał Niezabitowski (Muzeum Krakowa), dr Robert Domżał (Narodowe
Muzeum Morskie w Gdańsku), Robert Zydel (Państwowe Muzeum Etnograficz-
ne w Warszawie). Prowadzenie: Tomasz Izajasz (Muzeum Kanału Bydgoskiego)
Rozmowa o specyfice działań muzeów w zakresie gromadzenia i prezento-
wania dziedzictwa rzecznego.

19.00 **Spotkanie** (SPOTka – Sala Spotkań Krakowian, Pałac Krzysztofory) – poznaj-
my się w czasie kulaarowych rozmów i kolacji (punkt programu dla osób,
które wniósły opłatę konferencyjną)

18.05.2023 (czwartek)

Muzeum Krakowa, Pałac Krzysztofory (Rynek Główny 35), Sala Miedziana

9.30–12.00 **sesja poświęcona dziedzictwu**

- dr Andrzej Szoka (Muzeum Krakowa), *Ku źródłom płyną rzeki – niematerialne dziedzictwo kulturowe Wisły: między kontynuacją a rekonstrukcją*
- Iwona Pomian (Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku), *Od skarbu do zabytku. Podwodne dziedzictwo kulturowe i jego ochrona w polskiej strefie Bałtyku*
- Michał Kępski, *Dziedzictwo wody. Przypadek rzeki Warty w Poznaniu*
- dr Artur Trapszyc (Muzeum Etnograficzne w Toruniu), *Rzeka i jej onomastyczne korelaty. Nazwy wodne w świetle ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego*
- Sławomir Dylewski (Stowarzyszenie Miłośników Kanału Elbląskiego Navicula), *Ostatni flis Kanałem Elbląskim*

dyskusja

12.00–12.30 **przerwa kawowa**

12.30–14.30 **sesja poświęcona sprawom muzealnym – rzeka**

- Robert Zydel (Państwowe Muzeum Etnograficzne w Warszawie), *„Wiślana Ekspedycja Etnograficzna” Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie*
- Aleksander Ostasz (Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu), *Odra w działalności Muzeum Oręża Polskiego oraz Zachodniopomorskiego Stowarzyszenia Dziedzictwo Morza*
- Paweł Urbanowski, *Muzeum Handlu Wiślanego FLIS – nowy oddział Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu*
- Barbara Kalinowska (Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce), *Niebieska wystawa, czyli opowieść o mieście i rzece*

dyskusja

14.30–16.00 **przerwa obiadowa** (punkt programu dla osób, które wniosły opłatę konferencyjną)

16.00–17.30 **panel dyskusyjny Ludzie rzeki.** Rozmowa na temat odradzającego się flisactwa w obliczu wpisu na Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości UNESCO. W dyskusji udział wezmą „drewniacy”, czyli neoflisacy z kilku ośrodków w Polsce: Ewa Ciepielewska (Kraków), Bartłomiej Bryl (Kraków), Marek Bażant (Sandomierz), Andrzej Stański (Warszawa), Rafał Łapiński (Warszawa), Jakub Gołębiowski (Toruń).

Prowadzenie: Jadwiga Klim (Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku), Mateusz Niemiec (Muzeum Krakowa)

Przystań Muzeum – Bulwar Rodła (przy ujściu Rudawy do Wisły)

18.30 **spotkanie w Przystani Muzeum,** rejs po Wiśle drewnianymi jednostkami połączony ze zwiedzaniem Krakowa (punkt programu dla osób, które wniosły opłatę konferencyjną)

19.05.2023 (piątek)

Muzeum Krakowa, Pałac Krzysztofora (Rynek Główny 35), Sala Miedziana

9.00–11.30 **sesja poświęcona sprawom muzealnym – morze**

- dr Robert Domżał (Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku), *Muzealnictwo morskie i ochrona morskiego dziedzictwa kulturowego w latach kryzysu*
- prof. dr hab. Iryna Shandra, dr Olha Birova (Państwowa Akademia Kultury w Charkowie), *Prywatne muzeum morskie w Charkowie: hobby, które stało się powołaniem*
- dr hab. Waldemar Ossowski (Muzeum Gdańska), „*Morska Brama Rzeczypospolitej*” – koncepcja nowej wystawy stałej w Twierdzy Wisłoujście
- dr Tomasz Budzan (Muzeum Narodowe w Szczecinie), *Pierwsze muzeum morskie w Odrodzonej Rzeczypospolitej. Warszawskie muzeum Stanisława hr. Ledóchowskiego*
- dr Tomasz Bednarz i Wojciech Joński (Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku), *Pojazdy podwodne w zbiorach Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku i ich digitalizacja 3D*

dyskusja

11.30–12.00 **zakończenie konferencji**

Oddziały Muzeum Krakowa

od godz. 12.00 wizyty studyjne w oddziale Muzeum Krakowa Thesaurus Cracoviensis, spotkania z pracownikami MK (punkt programu dla osób, które wniosły opłatę konferencyjną)

Podczas konferencji odbędzie się także sesja posterowa (prezentacje na ekranach) – program na str. 26–28.

BIOGRAMY UCZESTNIKÓW KONFERENCJI ORAZ ABSTRAKTY ICH REFERATÓW

17.05.2023

prof. dr hab. Andrzej Chwalba

historyk i eseista, profesor nauk humanistycznych, wykładowca Uniwersytetu Jagiellońskiego specjalizujący się w historii XIX w., historii relacji polsko-rosyjskich, historii najnowszej Polski i dziejach Krakowa. W latach 1996–1999 – dziekan Wydziału Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, w latach 1999–2005 – prorektor UJ ds. dydaktyki. Kierownik Zakładu Antropologii Historycznej w Instytucie Historii UJ. Wiceprezes Polskiego Towarzystwa Historycznego. Inicjator i organizator Kongresu Zagranicznych Badaczy Dziejów Polski w Krakowie. Autor szeregu książek historycznych, w tym podręcznika akademickiego *Historia Polski 1795–1918* oraz publikacji związanych z historią Wisły i jej rolą w dziejach Krakowa i Polski.

Znaczenie Wisły w dziejach Polski

Funkcje dziejowe Wisły zależały od czasu historycznego. Jedne były trwałe, aczkolwiek o zmiennej intensywności, inne pojawiały się i znikaly. Wynikało to także ze zmiany granic politycznych polskiej państwowości. Kontrolę nad pełnym biegiem rzeki, od źródła do ujścia, miały władze (piastowskie) do początku XIV w., a ponownie – od 1945 r. Wisła, jak przystało na największą rzekę w regionie, od początku osadnictwa przyciągała zainteresowanych. Życie poza rzeką było prawie niemożliwe. Dostarczała wszystkiego, co było konieczne dla egzystencji ludzi i zwierząt hodowlanych. W wiekach średnich zarówno osady wiejskie, jak grody i miasta powstawały nad rzeką. Rolnictwo, hodowla a wkrótce i rzemiosło miejskie były oparte na wodzie. Do wszystkich bez mała czynności gospodarczych i w życiu bieżącym ludzi potrzebna była woda. Od XII w. budowano na niej młyny. Najpierw spożywcze, a później także służące rzemieślnikom, w tym garbarzom i papiernikom. Młyny stawiano nie tylko na młynówkach, lecz także bezpośrednio na Wiśle. Rzeka ułatwiała komunikację, ale też ją utrudniała. Stąd konieczność budowy grodów służących ochronie brodów. Służyły swoim, ale w wypadku najazdów służyły obcym. Wisła spełniała też po XVIII w. istotne funkcje obronne. Fosały były wypełniane wodą wiślaną, która zasilala też moczary i bagna pod murami miejskimi, które utrudniały do nich dostęp. Handlowa kariera Wisły zaczęła się na dobre – kosztem dróg lądowych – dopiero w końcowych dziesięcioleciach XV w. W przypadku handlu na duże odległości nie miała konkurencji aż do XIX w. Sprawdzala się też w handlu lokalnym. W XIX w. jej rola, jako środka transportu w handlu, uległa redukcji: po pierwsze, w następstwie rozbiorów, a po drugie, ze względu na konkurencję kolei żelaznych, które pod koniec stulecia

uzyskały zdecydowaną przewagę. Dotychczasowa rola Wisły w transporcie towarów została zdegradowana. Nie pomogło Wiśle wprowadzenie parowców. Jedynie parowce pasażerskie cieszyły się dużym zainteresowaniem, co jednocześnie świadczyło, że w nowej epoce pojawiła się masowa publiczność wykorzystująca Wisłę jako miejsce rozrywki. I to kultura wypoczynku i zabawy, a także sportowej rywalizacji kajakarzy, wioślarzy zdominowała kolejne stulecie. Jednocześnie w XIX w. zmniejszyło się znaczenie ryb wiślanych w menu społeczeństwa polskim, a czasy PRL przyniosły im zagładę.

prof. dr hab. Zdzisław Noga

kierownik Katedry Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki w Instytucie Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, kurator naukowy Muzeum Krakowa. Jego zainteresowania koncentrują się wokół historii Krakowa i miast polskich w okresie przedindustrialnym, kartografii historycznej oraz stosunków polsko-niemieckich i mniejszości etnicznych w miastach polskich. Jest autorem ponad 200 publikacji. Współwydawca piętnastotomowej edycji austriackiego zdjęcia józefińskiego Galicji z lat 1779–1783, uważanego za jedno z największych współczesnych przedsięwzięć edytorskich, nagrodzonego nagrodą Prezesa Rady Ministrów RP [2022]. Nadto jest wydawcą atlasów historycznych miast małopolskich (Krakowa, Sandomierza, Wieliczki, Bochni, Biecza, Starego Sącza, Nowego Sącza) w bilingwalnej [polsko-angielskiej] serii europejskiej pod patronatem prestiżowej Międzynarodowej Komisji Historii Miast. Kierownik wielu projektów badawczych, (m.in.: grantów Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki: *Urzędnicy miejscy z ziem dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza w XIII–XVIII w.; Epoka jagiellońska i jej dziedzictwo w I Rzeczypospolitej do 1795 roku. Problematyka gospodarcza i społeczna, dzieje miast* [2017–2022]). Członek zwyczajny The International Commission for the History of Towns (ICHT), Kommission für die Geschichte der Deutschen in Polen e.V., przewodniczący Komisji Historii Miast przy Komitecie Nauk Historycznych PAN (2011–2020), członek Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego, wiceprezes Towarzystwa Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, członek Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa, członek rady naukowej Polskiej Misji Historycznej przy Uniwersytecie Juliusa Maksymiliana w Würzburgu i Friedrich-Christian-Lesser-Kollegs w Jenie, członek rady naukowej Instytutu Historii PAN w Warszawie. Przewodniczący Rady Naukowej czasopisma „Krzysztofory”, współredaktor „Rocznika Krakowskiego”, redaktor serii wydawniczych Biblioteka Krakowska i Kraków w dziejach narodu, członek rad naukowych czasopism, m.in. „Klio”, „Biuletynu Polskiej Misji Historycznej”, „Rocznika Lubelskiego”, a także serii wydawniczej Documenta Pragensia.

Przeprawy na górnej Wiśle w końcu XVIII w.

Wiśła była przez wieki rzeką spławną, z wielką rolą w handlu zbożowym. Dla przecinających ją szlaków lądowych stanowiła jednak przeszkodę, którą w okresie przedindustrialnym pokonywano na rozmaite sposoby: w bród, za pomocą łodzi przewożącej tylko ludzi, a także promów służących do transportu większych ładunków. Najdawniejszą rejestrację kartograficzną wszystkich przepraw zawiera pierwsze zdjęcie topograficzne Galicji zwane mapą Mieg'a z lat 1779–1782, a także wykonana w latach 1801–1804 tą samą metodą tzw. mapa Heldensfelda obejmująca ziemie III zaboru austriackiego. Kartografowie pracujący nad zdjęciem józef-

fińskim zwracali na te przeprawy szczególną uwagę, ponieważ Wisła była rzeką graniczną pomiędzy Galicją a Królestwem Polskim. Także w XIX w. przeprawy te stanowiły ważny element planowania wojskowego. Dzięki temu mamy kompletny obraz owych przepraw, wraz z uwzględnieniem ówczesnego biegu Wisły, jej starorzeczami, wyspami i innymi elementami środowiska geograficznego pochodzącymi z okresu przedindustrialnego, z epoki wielkich przemian i przekształceń związanych z industrializacją i przemianami społeczno-gospodarczymi oraz regulacjami stosunków wodnych w XIX i XX w.

dr hab. inż. Jerzy Litwin

ukończył w 1972 r. Wydział Budowy Okrętów Politechniki Gdańskiej i w tym samym roku podjął pracę w Centralnym Muzeum Morskim (CMM) w Dziale Historii Budownictwa Okrętowego. Pracował tam do 1988 r. i w tym samym roku został zatrudniony w Biurze Badań i Dokumentacji Zabytków na stanowisku kustosa. W 1990 r. obronił prace doktorską w Polskiej Akademii Nauk, której tematem było polskie szkutnictwo ludowe w XX w. W 1991 r. powrócił do CMM i został nominowany na stanowisko zastępcy dyrektora, a w 2001 r., po wygranej konkursie, pełnił do końca 2018 r. obowiązki dyrektora tej instytucji. Jest autorem 12 książek i ponad 250 artykułów (w tym około 50 drukowanych za granicą). Tematyka publikacji dotyczyła tradycyjnego szkutnictwa, historii budownictwa okrętowego, muzealnictwa i modelarstwa okrętowego. W 1994 r. zainicjował wznowienie polskich konferencji muzealnictwa morskiego, rozszerzając zakres tematyki o problematykę rzeczną (pierwsza konferencja tego typu odbyła się w Gdańsku w 1965 r., po czym nastąpiła niemal 30-letnia przerwa). Jako dyrektor CMM odnotował liczne sukcesy: utworzenie w 2002 r. nowego oddziału – Muzeum Zalewu Wiślanego w Kątach Rybackich, wzniesienie od podstaw dwóch budynków dla oddziałów CMM – Ośrodka Kultury Morskiej w Gdańsku (2012) i Centrum Konserwacji Wraków Statków wraz z Magazynem Studyjnym w Tczewie (2016). Przygotował budowę Muzeum Archeologii Podwodnej i Rybołówstwa Batyckiego, aktualnie realizowaną w Łebie. Ponadto przeprowadził dwa remonty adaptacyjne oddziałów Narodowego Muzeum Morskiego (NMM) – dla Muzeum Wisły w Tczewie (2006) i Muzeum Rybołówstwa w Helu (2016). W 2012 r. Centralne Muzeum Morskie uzyskało status Narodowego Muzeum Morskiego. Po przejściu na emeryturę z początkiem 2019 r. nadal pracuje naukowo i jest pracownikiem NMM.

Austriacka Flotylla Wiślana w Krakowie

w dokumentacji fotograficznej z okresu I wojny światowej

Referat będzie pokazem ponad 30 oryginalnych fotografii z okresu I wojny światowej pozyskanych przez autora z Austrii. Ta oryginalna dokumentacja ukazuje: lokalizację warsztatów i stoczni rzecznej w pobliżu Wawelu, statki rzeczne z zachowanymi polskimi nazwami, wcielone po uzbrojeniu do austriackiej flotylii rzecznej oraz marynarzy i żołnierzy wojsk lądowych służących na tych jednostkach. Dużą wartość historyczną mają fotografie ukazujące ludzi, prawdopodobnie w zdecydowanej liczbie Polaków, poddanych austriackich. Zajęci są oni pracą w warsztatach stoczniowych, odbywają szkolenia i ćwiczenia; na jednym ze zdjęć ukazany jest jeden z wyższych dowódców, a na innych grupa oficerów. Sporo zdjęć przedstawia miejsce budowy i remontu galarów, a także galar dostosowany do transportu rannych żołnierzy. W większość fotografie ukazują budowle Krakowa, co stanowi dodatkową wartość

historyczną i dokumentacyjną tego zestawu. Zdjęć tych nie ma ani w instytucjach Krakowa, ani w zbiorach prywatnych w Polsce. Dzięki udostępnieniu ich na konferencji staną się cennym materiałem do dalszych studiów i prac nad dziejami Krakowa i Flotyli Wiślanej utworzonej przez Austrię, a po 1918 r. przejętej przez Polskę i wykorzystanej do działań bojowych przeciwko bolszewikom.

dr Mirosław Kuklik

geolog oraz muzealnik, wieloletni dyrektor Muzeum Ziemi Puckiej. W latach 1994–2000 kierownik Muzeum Rybołówstwa w Helu (oddział Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku). Od 1996 r. prezes Stowarzyszenia Przyjaciele Helu prowadzącego Helski Kompleks Muzealny. Od 2016 r. Prezes Oddziału Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Gdańsku. Autor licznych wystaw muzealnych oraz ponad 100 publikacji dotyczących historii oraz kultury mieszkańców południowego Bałtyku, a zwłaszcza rybaków kaszubskich. Zajmuje się również badaniem przemian zachodzących w krajobrazie kulturowym wybrzeża polskiego Bałtyku, a także wernakularyzmem we współczesnej kulturze polskiej.

Rybacy kaszubscy z Półwyspu Helskiego

w międzywojennych relacjach Jerzego Bandrowskiego

Przez wiele powojennych lat twórczość Jerzego Bandrowskiego (1883–1940), związana z morzem i Wybrzeżem, była prawie niezauważana, a nieliczne recenzje oceniały ją niezbyt dobrze. Nie pasowała do socjalistycznego sposobu patrzenia na ludzi pracy. Dopiero wznowienia jego trzech marynistycznych książek oraz kilku nowel i reportaży, dokonane staraniem członków Oddziału Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego w Jastarni w ostatniej dekadzie XXI w., pozwoliły na nowo docenić tę twórczość. Nad polskie morze trafił Bandrowski w celach kuracyjnych i poznawczych. Na przełomie lat 1926/1927 przebywał przez 10 miesięcy w Jastarni, obserwując życie rybaków. Był zafascynowany mieszkającymi tu ludźmi i ich środowiskiem. Prawie roczny pobyt wśród Kaszubów zaowocował książkami: *Na polskiej fali* (1927) i *Zołjka* (1928). Po roku pisarz powrócił do Jastarni, spędzając tu trzy zimowe miesiące. Po tym pobycie powstał zbiór opowiadań *Sosenka z wydm* (1930). Miesiące spędzone nad polskim morzem mocno zaważyły na jego dalszej twórczości – odtąd problematyka morsko-rybacka zawsze już była obecna w jego pisarstwie. Niezbyt dobrze poznane są ostatnie miesiące życia Jerzego Bandrowskiego. Wiadomo tylko, że po wkroczeniu we wrześniu 1939 r. wojsk hitlerowskich do Poznania został wysiedlony do Krakowa, gdzie zmarł 21 sierpnia 1940 r.

Zuzanna Mikołajek-Kiełb

historyk sztuki, absolwentka Uniwersytetu Wrocławskiego, obecnie adiunkt w Dziale Sztuki Marynistycznej w Narodowym Muzeum Morskim w Gdańsku. W latach 2013–2020 pracownik Muzeum Narodowego we Wrocławiu w Dziale Grafiki Galerii Sztuki XVI–XIX w. Kuratorka wystaw oraz prelegentka w różnych placówkach kulturalnych. Autorka artykułów popularno-naukowych oraz naukowych, prowadziła badania na temat sztuki bractw religijnych w dobie baroku.

Na brzegu życiodajnej rzeki. Renesansowe i barokowe grafiki z nadrzeczными widokami miast polskich ze zbiorów Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku

Dawniej miasta lokowano nad rzekami, ewentualnie jeziorami, aby zapewnić mieszkańcom

dostęp do wody – pitnej oraz służącej do celów higienicznych i gospodarczych (np. płynąca woda napędzała młyny i folusze). Rzeki pełniły również rolę dróg wodnych, co miało ogromne znaczenie w rozwoju handlu, transportu i komunikacji. W miastach usytuowanych przy ważnych szlakach handlowych budowano przystanie i porty rzeczne, w których załadowywano bądź wyładowywano towary sprowadzane drogą wodną. Rozwijała się infrastruktura portowa: na nabrzeżach stawiano żurawie, w celu magazynowania towarów sypkich, np. ziaren zbóż, wznoszono spichlerze (w Gdańsku i Elblągu umiejscowione nawet na odrębnych wyspach), zaś do przechowywania innego rodzaju towarów specjalne magazyny portowe, czego doskonałym przykładem może być Packhof, wybudowany na początku XVIII w. we Wrocławiu, w porcie na Kępie Mieszczańskiej. Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku (NMM) skupia się przede wszystkim na gromadzeniu obrazów i grafik marynistycznych, ale interesuje się także pejzażami i wedytami nadrzecznymi. Niedużą, ale ważną grupę w kolekcji NMM stanowią dawne grafiki przedstawiające wedyty i plany wybranych miast, zarówno polskich, jak i zagranicznych, usytuowanych niegdyś przy ważnych szlakach wodnych. Ze względu na portowy charakter miasta, jak i miejsce lokalizacji NMM, przeważają widoki Gdańska, którym należałoby poświęcić osobny referat, ale w niniejszym wystąpieniu zostaną one pominięte na rzecz kilkunastu renesansowych i barokowych grafik ukazujących wedyty i plany innych miast należących obecnie do Polski: Elbląga, Torunia, Szczecina i Wrocławia. Zastępują one na szersze omówienie nie tylko ze względu na walory artystyczne lub pochodzenie (większość powstała dla wiodących wówczas wydawnictw z Augsburga, Frankfurtu nad Menem czy Lejdy), ale również dlatego, że zawierają cenne informacje historyczne dotyczące zabudowy danego miasta wraz z infrastrukturą portową. Zważywszy na charakter konferencji, poza zagadnieniami artystycznymi referat skoncentruje się przede wszystkim na kwestiach dotyczących rozwoju przystani i portów miejskich wraz z magazynami.

Piotr Prejs

archeolog podwodny, absolwent Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego (obecnie Wydział Archeologii UW). Instruktor nurkowania Master Scuba Diver Trainer PADI, autor specjalizacji nurkowej Archeolog Podwodny PADI. Operator bezzałogowych statków powietrznych. Założyciel i wieloletni prezes koła naukowego Nowoczesnych metod prospekcji i dokumentacji archeologicznej WOD.o.LOT na UW. Od 2021 r. pracownik Laboratorium Bio- i Archeometrii Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie. Pomysłodawca i wykonawca kilkunastu projektów naukowych realizowanych przez zakład Archeologii Podwodnej IA UW (obecnie Pracowni Archeologii Podwodnej Wydziału Archeologii UW) – m.in. projekty: *Most Szwedzki na rzece Biebrzy*, *Prospekcja podwodna jeziora Janowskiego oraz podwodna i lotnicza weryfikacja pozostałości grodziska wczesnośredniowiecznego w miejscowości Janowo*, *Podwodna powierzchniowa i lotnicza weryfikacja osiedli nawodnych mikroregiony jeziora Orzysz i Wylewy*, *Drewniane mosty Warszawy – podwodne badania nieinwazyjne*, *Badania podwodne w jeziorach Świętym oraz Lubanowo*. Współorganizator warsztatów i praktyk archeologii podwodnej organizowanych przez Wydział Archeologii UW. Specjalizuje się w archeologii podwodnej śródlądowej (między innymi osadnictwo nawodne, dębunki, porty i inne konstrukcje hydrotechniczne oraz przeprawy mostowe), nowoczesnych metodach do-

kumentacji (fotogrametria, skaning laserowy, modelowanie i wizualizacje 3D, wykorzystanie fal dźwiękowych do detekcji oraz dokumentacji podwodnych stanowisk archeologicznych).

Nowe znalezisko drewnianej stewy dziobowej z Wisły w Warszawie

We wrześniu 2022 r., przy niskim stanie wody w Wiśle, do warszawskiego konserwatora zabytków (WKZ) wpłynęło zgłoszenie o odnalezieniu kilku drewnianych elementów szkudniczych, które zlokalizowano w okolicy mostu gen. Stefana Grota-Roweckiego na Żeraniu w Warszawie. WKZ poprosił o pomoc przy ich identyfikacji autora niniejszego artykułu, który wraz z członkami Stowarzyszenia Archeologów Jutra od wielu lat zajmuje się archeologicznymi badaniami rzeki Wisły w okolicy Warszawy. Po dotarciu na miejsce udało się odnaleźć na przestrzeni około 150 m elementy burty, dennik oraz stewę dziobowa dużego drewnianego statku. Sama stewa okazała się bezcennym znaleziskiem pochodzącym prawdopodobnie ze szkudy datowanej na XVI–XVIII w. Obecnie na terenie naszego kraju są znane tylko dwa tego typu zabytki. Jeden, o długości 3,4 m, został odnaleziony w latach 1916–1926 w pobliżu Kazimierza Dolnego i obecnie znajduje się w zbiorach Muzeum Nadwiślańskiego w Kazimierzu Dolnym. Druga dziobnica, o długości 3,15 m, została odnaleziona w Sandomierzu w 2006 r. i znajduje się obecnie w zbiorach Muzeum Zamkowego w Sandomierzu, a datowana jest na XVI w. Obie dziobnice zdobione są rytymi ornamentami, w przypadku stewy z Kazimierza są to znaki o charakterze sakralnym. Natomiast stewa z Sandomierza zdobiona jest gwiazdami heksapentalnymi oraz nacięciami przy krawędziach. Stewa odnaleziona w Warszawie ma ponad 3 m długości i waży blisko 700 kg, a zdobiona jest bardzo podobnie do tej z Sandomierza, czyli gwiazdami heksagonalnymi. Dzięki staraniom autora niniejszego tekstu oraz wolontariuszy znajduje się obecnie w Ośrodku Magazynowo-Studyjnym w Rybnie należącym do Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. Wykorzystanie najnowszych technik dokumentacyjnych w postaci skaningu 3D oraz fotogrametrii pozwoliło na szczegółowe porównanie i przeanalizowanie tych unikatowych zabytków szkudniczych.

Tomasz Izajasz

kierownik Muzeum Kanału Bydgoskiego im. Sebastiana Malinowskiego. Zainteresowania naukowe: historia Bydgoszczy i regionu, dróg wodnych w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem historii i roli Bydgoskiego Obszaru Wodnego.

dr Radosław Michna

pracownik Muzeum Kanału Bydgoskiego im. Sebastiana Malinowskiego. Zainteresowania naukowe: historia Bydgoszczy i regionu, stosunki polsko-niemieckie w XIX–XX w., dzieje szkolnictwa i oświaty w XVIII–XX w.

Tratwy, tartaki i wpływ rzeki Brdy oraz Kanału Bydgoskiego na rozwój przemysłu drzewnego na drodze wodnej Wisła – Odra

Bydgoszcz przez setki lat pełniła bardzo ważną rolę portu śródlądowego. Szczególne miejsce w tej tematyce zajmuje czas po wybudowaniu Kanału Bydgoskiego w 1774 r., kiedy Bydgoszcz stała się miejscem tranzytowym dla wielu produktów płynących w kierunku zachodnim. Istotny segment w transporcie towarów na zachód stanowi drewno spławiane z Wisły i Brdy. Poza tranzytem drewna w XIX w. nastąpił wyraźny rozwój bydgoskiego przemysłu drzewnego. Zaowocowało to budową obszernego Portu Drzewnego, licznie powstającymi tartakami

i innymi firmami obróbki drewna. Znakomitą rolę w przemysłowej historii miasta odegrała również założona z inicjatywy Carla Blumwego Fabryka Obrabiarek do Drewna, która produkowała traki do drewna. Bydgoskie produkty znajdowały odbiorców nie tylko w mieście nad Brdą, ale również w wielu miejscach na całym świecie. Dziś spadkobiercą industrialnej historii miasta jest funkcjonujący z ponad wiekową tradycją zakład Sklejka-Multi S.A., przy którym nadal można zobaczyć tratwy. Nieodłącznym składnikiem historii spławu tratw jest również niezwykła kultura flisaków i ich życie na wodzie.

Jadwiga Klim

absolwentka historii na Uniwersytecie Gdańskim i Podyplomowych Studiów Muzealnych na Uniwersytecie Warszawskim. Od 1997 r. pracuje w Narodowym Muzeum Morskim w Gdańsku (NMM) – prowadzi Dział Historii Żeglugi Śródlądowej i sprawuje merytoryczną opiekę nad zbiorami Oddziału Muzeum Wisły w Tczewie. Zajmuje się problematyką materialnego i niematerialnego dziedzictwa rzek i obszarów nadrzecznych: historią żeglugi i zagospodarowania rzek, zająciami i kulturą ludności, nadrzeczными rzemiosłami. Autorka lub koordynatorka licznych wystaw krajowych, i zagranicznych oraz towarzyszących im publikacji, m.in. wystawy stałej *Wisła w dziejach Polski* w Muzeum Wisły w Tczewie (2017, autor scenariusza: dr hab. inż. Jerzy Litwin) i czasowej *Uzbrojone rzeki. Flotylla Niepodległej* (2018, Gdańsk). Uczestniczka konferencji naukowych i paneli edukacyjno-popularyzatorskich. Współredaktorka i autorka kilku tekstów I tomu „Zeszytów Szkutniczych”, Kraków 2020. Przedstawicielka NMM w Europejskiej Sieci Muzeów Rzecznych i grupie roboczej ds. Nabrzeżnego Dziedzictwa Kulturowego przy Komitecie Dziedzictwa Regionu Bałtyckiego (BRHC).

Tradycyjne drewniane łodzie na dolnej Wiśle

Główne problemy prezentacji to proces migracji łodzi wiślanych związany z migracjami grup ludzi oraz związek między konstrukcją łodzi a środowiskiem wodnym w jakim są eksploatowane. Do 1920 r. na Wiśle „pruskiej” (222 km) dominowały tzw. łodzie pomorskie. Budowano je w wielu warsztatach; największy i najlepiej zbadany prowadziła rodzina Stoyke z Silna. Po włączeniu dzielnicy pruskiej do odrodzonego państwa polskiego rybacy z dawnego zaboru rosyjskiego zaczęli migrować w dół Wisły, zabierając swoje łodzie zwane m.in. nieszawkami lub łodygami. W przeciwieństwie do pomorskich kryp, łodzie nieszawskie odznaczały się smukłością linii i proporcją kształtów, dużym wzniosem dziobowym i tzw. kaczą pierśią w części dziobowej. Różnice między łodziami wynikały głównie z odmiennych warunków hydrologicznych w dolnym i środkowym biegu rzeki. Po II wojnie światowej opuszczone przez nadwiślańskich Niemców warsztaty przejmowane były przez Polaków. Na Pomorzu osiedlili się m.in. skutnicy z Nieszawy, którzy kontynuowali swoją działalność. W efekcie tego procesu łodzie pomorskie zostały wyparte z krajobrazu dolnej Wisły przez łodzie nieszawskie.

18.05.2023

dr Andrzej Iwo Szoka

doktor historii i magister zarządzania kulturą Uniwersytetu Jagiellońskiego, kierownik Centrum Interpretacji Niematerialnego Dziedzictwa Krakowa w Muzeum Krakowa, od 13 lat związany z muzealnictwem, kierownik i uczestnik projektów związanych z ochroną i popularyzacją niematerialnego dziedzictwa kulturowego Krakowa, członek zespołu odpowiedzialnego za przygotowanie wniosku o wpis szopkarstwa krakowskiego na *Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości UNESCO*, autor publikacji z zakresu dziejów i tradycji Krakowa oraz historii późnego antyku.

Ku źródłom płyną rzeki – niematerialne dziedzictwo kulturowe Wisły: między kontynuacją a rekonstrukcją

Ostatnie lata przyniosły odrodzenie tradycyjnego flisactwa na Wiśle i w jej dorzeczu. Na rzeki powróciły drewniane tratwy i galary. Nastąpiło to po wymuszonej przerwie w okresie PRL (z wyjątkiem pienińskiego odcinka Dunajca, gdzie tradycje te trwały w tym okresie nieprzerwanie). Źródłem odrodzenia stały się stare ośrodki flisackie (Łączany, Ulanów), gdzie mieszkańcy zachowali pamięć o dawnych flisackich tradycjach oraz wiedzę związaną z flisem i budową drewnianych szkut, galarów i tratw. Impuls i nowa energia wyszły jednocześnie od grupy pasjonatów związanych z wielkimi ośrodkami miejskimi (Kraków, Warszawa). Dzięki ich aktywności powstały przedsięwzięcia popularyzujące tradycyjne pływanie po Wiśle, na czele z odbywającym się od 2006 r. Królewskim Flisem od żeglownego 0 do Gdańska. W szerokiej aktywności współczesnych flisaków, zarówno tych odtwarzających dawne wiślackie jednostki, jak i tych pływających nimi po rzece, zaczęto dostrzegać przejaw niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Potwierdzeniem tego przekonania było wpisanie flisackich tradycji w Ulanowie w 2014 r. na *Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, a w 2022 r. na *Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości UNESCO*. Z kolei w *Krajowym rejestrze dobrych praktyk w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego* znalazł się *Flis Wiślany – tradycja budowy łodzi drewnianych oraz żeglugi wiślanej*. Odrodzenie flisactwa wiślanego w ostatnich trzech dekadach jest niezwykle fenomenem. Zainteresowanie wzbudza przed wszystkim cele i motywacje nowych depozytariuszy, którzy stali się członkami flisackiej społeczności. Jakie źródła stały się ich inspiracją? Czy praktykowanie flisactwa kształtuje ich tożsamość? Czy mamy do czynienia z przekazem międzypokoleniowym wśród współczesnych flisaków? W referacie nie padną z pewnością wyczerpujące odpowiedzi na powyższe pytania, lecz wiele z nich przybierze formę postulatu badawczego.

Iwona Pomian

ukończyła Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu w zakresie dwóch specjalności: archeologii podwodnej i konserwacji zabytków archeologicznych. Od 1993 do 2022 kierowała Działem Badań Podwodnych w Narodowym Muzeum Morskim w Gdańsku (NMM), a od 2008 r. pełni funkcję pełnomocnika dyrektora NMM ds. ochrony morskich stanowisk archeologicznych (obecnie ds. ochrony morskiego dziedzictwa kulturowego). Przez wiele lat uczestniczy-

ła w pracach grupy roboczej Baltic Sea Region Underwater Cultural Heritage (jako przewodnicząca w latach 2013–2015). Pomysłodawczyni utworzenia Muzeum Archeologii Podwodnej w Łebie (obecnie w budowie jako Muzeum Archeologii Podwodnej i Rybołówstwa Bałtyckiego). Od 2019 r. powołana do Rady Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego (RODA). Autorka i współautorka publikacji i opracowań dotyczących podwodnych badań archeologicznych oraz ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego.

Od skarbu do zabytku. Podwodne dziedzictwo kulturowe i jego ochrona w polskiej strefie Bałtyku

Ustawą z dnia 27 października 2020 r. (Dz. U. poz. 2201) Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej wyraził zgodę na ratyfikowanie *Konwencji o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego*, przyjętej w Paryżu 2 listopada 2001 r. Zgodnie z art. 27 tej konwencji weszła ona w życie 18 sierpnia 2021 r. Biorąc pod uwagę, że archeologia podwodna w Polsce jest dość młodą dziedziną, a jeszcze nie tak dawno zabytki znajdujące się w morzu traktowane były jako przeszkody denne lub mienie warte co najwyżej spieniężenia, zauważyć należy tempo pozytywnych zmian w postrzeganiu przez społeczeństwo roli podwodnego dziedzictwa kulturowego jako niezwykle wartościowego zasobu wzbogacającego wiedzę o historii człowieka. Jednocześnie wciąż istnieją dawne i pojawiają się nowe zagrożenia, którym należy przeciwdziałać. Również nowe obowiązki wynikające z ratyfikowanej konwencji wymagają przystosowania przepisów prawa polskiego – tak by wzmocnić ochronę dziedzictwa podwodnego w Polsce. W swojej prezentacji autorka podsumuje doświadczenia zebrane w trakcie pracy w NMM, w którym zajmuje się m.in. działaniami zmierzającymi do poprawy ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego w polskich obszarach morskich. Sukcesy i porażki wynikające z podejmowanych prób miała okazję obserwować, kierując od 1993 do 2022 r. Działem Badań Podwodnych, a następnie jako pełnomocnik dyrektora NMM ds. ochrony morskiego dziedzictwa. Autorka odniesie się również do opinii i artykułów dotyczących zgodności zapisów konwencji UNESCO o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego z przepisami prawa polskiego, porównując je z zebranymi w trakcie kilkudziesięcioletniej pracy doświadczeniami.

Michał Kępski

historyk, kurator i producent wystaw. Od 2014 r. pracownik Poznańskiego Centrum Dziedzictwa. Autor ekspozycji czasowych, m.in. *Z rzeką w tle. Biografia Śluzu Katedralnej* (2014/2015), *Elektrownia Garbary. Dokument potencjalny* (2017). Współredaktor pierwszego polskiego tłumaczenia książki Freemana Tildena *Interpretacja dziedzictwa* (2019). Na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, pod kierunkiem prof. dr hab. Ewy Domańskiej oraz dr. Mikołaja Smykowskiego, przygotowuje pracę doktorską pt. *Dziedzictwo wody*.

Dziedzictwo wody. Przypadek rzeki Warty w Poznaniu

Warta to trzecia co do wielkości rzeka w Polsce. Choć nie posiada tak silnej symboliki narodowej jak Wisła, to występuje obok niej w drugiej zwrotce polskiego hymnu. Dla mieszkańców Poznania od zawsze była źródłem rozwoju i potencjalnym zagrożeniem. Budziła zainteresowanie, umożliwiała relaks i sport, dawała podstawę pracy rzemieślników i zakładów przemysłowych a w końcu straszyla niszczycielską siłą żywiołu. W trakcie wystąpienie podjęta zostanie refleksja nad teoretycznymi aspektami tytułowego pojęcia dziedzictwa

wody oraz zaprezentowane zostanie jego praktyczna implikacja w formie założeń do wystawy czasowej interpretującej dziedzictwo rzeki Warty w Poznaniu w XIX i XX w. Punktem wyjścia projektu jest przyjęcie takiej perspektywy, która oferuje analizę funkcji i wartości przypisywanych rzece w celu określenia jej znaczenia jako dziedzictwa. Zawężając rozważania do problematyki zurbanizowanych rzek, dziedzictwo wody autor rozumie jako postawę odpowiedzialności za spuściznę hydrospołeczną konkretnej przestrzeni: formę zobowiązania względem przeszłości kierującą się na współczesność i przyszłość.

dr Artur Trapszyc

archeolog i etnolog. Od 1990 r. pracownik Muzeum Etnograficznego im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu (ME), kierownik Działu Rybołówstwa i Zajęć Wodnych, członek Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Zajmuje się szeroko pojętą tematyką akwaticzną, subkulturami zawodowymi i młodzieżowymi, historią etnologii, regionalizmem i antropologią miasta (także urbanonią). Autor wielu wystaw i towarzyszących im publikacji (m.in. *Dla żeglowania bezpiecznego. Święci patroni i sanktuaria wodniaków wiślanych*, Toruń 2017), uczestnik konferencji naukowych, w tym konferencji Polskiego Muzealnictwa Morskiego i Rzecznego (od 1994 r.). Autor monografii poświęconej rybakom wiślany (*Rybaczy niezawscy. Studium z dziejów grupy zawodowo-regionalnej w XX w.*, Toruń 2017).

Rzeka i jej onomastyczne korelaty.

Nazwy wodne w świetle ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego

18

Toponimia wodna, jako rodzaj nazewnictwa tradycyjnego opisującego rzeczywistość geograficzno-przyrodniczą i kulturową, jest obecna zarówno w przestrzeni zurbanizowanej, jak i w szeroko pojętym obszarze nadbrzeżnym. Hydronimy stanowią zatem część urbanonii i wikononii, o czym przekonujemy się studiując mapy miast i wsi położonych nad rzeką. Skupiając się na takich nazwach autor pragnie podkreślić ich ogromną rolę w przekazie wiedzy i pamięci historycznej oraz wyjątkową pozycję w „zasobach” niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Rozważania na temat wartości zabytkowej nazewnictwa wodnego będą prowadzone na podstawie badań, jakie autor realizuje w ME w Toruniu. Są to badania dotyczące obecności „klasycznych” hydronimów, a także związanych z nimi (pochodnych) nazw ulic, dróg i placów oraz obiektów fizjograficznych, na mapach wybranych miejscowości województwa kujawsko-pomorskiego. Autor zwróci ponadto uwagę na problem świadomości społeczeństw lokalnych i władz samorządowych odnośnie znaczenia i potrzeby zachowania tego rodzaju nazewnictwa. To ostatnie zagadnienie ma niebagatelne znaczenie w kontekście inicjatywy toruńskiego ME w sprawie ochrony i przywrócenia nazw historycznych w regionie.

Sławomir Dylewski

wieloletni popularyzator szlaku Kanału Elbląskiego. Posiada bogatą wiedzę interdyscyplinarną. Na przestrzeni ostatnich lat brał udział we wszystkich najważniejszych inicjatywach związanych z turystyką i rekreacją, które były realizowane na obszarze Kraju Kanału Elbląskiego. Jest jedną z osób, które przyczyniły się do wzmocnienia rozpoznawalności regionu wśród turystów polskich i zagranicznych. Jest autorem scenariusza ekspozycji stałej Izby

Historii Kanału Elbląskiego w Buczyńcu. Członek Rady Programowej Szlaku Kulturowego Kanału Elbląskiego powołanej przez Marszałka Województwa Warmińsko-Mazurskiego. Jest autorem wysoko ocenianego przewodnika po Kanale Elbląskim Od Wisły do Wisły oraz aktywnym recenzentem i konsultantem różnego rodzaju wydawnictw związanych z atrakcjami Kanału Elbląskiego. W ostatnich latach realizuje cykl filmów *Tajemnice Kanału Elbląskiego* udostępnionych w serwisie YouTube.

Ostatni Flis Kanałem Elbląskim

Flis w regionie dzisiejszego Kanału Elbląskiego rozpoczął się w XIV w. podczas osadnictwa krzyżackiego. W regionie o bardzo słabej sieci dróg, tam gdzie tylko to było możliwe, korzystano z transportu wodnego. Najprostszymi jednostkami były tratwy, których długie kłody były również nośnikami dla innych towarów. Tak zaspokajano potrzeby lokalne, a za pośrednictwem Drwęcy „eksportowano” drewno do Gdańska.

Budowa Kanału Elbląskiego zmieniła znacząco skalę flisu, wydłużając zasięg transportu tratw oraz zwiększając znacznie ilość transportowanego drewna. Uzyskano również łatwy dostęp do budulca najwyższej jakości – sosny taborskiej.

I Flis Kanałem Elbląskim z założenia był rekonstrukcją historyczną – od początku do końca, a jego realizacja to efekt równoległych, kilkuletnich przygotowań dwóch środowisk: Stowarzyszenia Miłośników Kanału Elbląskiego i Polskiego Cechu Flisaków, Szkutników i Sterników. Połączenie sił w kwietniu 2021 r. zaowocowało spełnieniem marzeń i powrotem flisu na Kanał Elbląski. Ale podczas gdy na Wiśle i Odrze samorządy chcą flisu, a gminy zabiegają o postój i zorganizowanie spotkania z flisakami, to – patrząc na zaangażowanie samorządów w obszarze Kanału Elbląskiego – przypuszczać należy, iż I Flis był ostatnim flis Kanałem Elbląskim.

Robert Zydel

dyrektor Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie. Absolwent Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Warszawskiego. Przez wiele lat prowadził zajęcia dotyczące badań etnograficznych i komunikacji na UW, SWPS i SGGW. Był Consumer Insight Directorem w agencji kreatywnej Saatchi&Saatchi. W latach 2014–2019 zarządzał Biurem Marketingu Miasta w samorządzie warszawskim. Jest członkiem zarządu Polskiego Towarzystwa Badaczy Rynku i Opinii.

„Wiślana Ekspedycja Etnograficzna” Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie

Prezentacja przedstawi projekt Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie (PME), który miał charakter interdyscyplinarny. Tradycje związane z wykorzystywaniem Wisły i Narwi do prowadzenia działalności edukacyjnej i wystawienniczej sięgają II połowy XX w. „Złota kaczka”, muzealna barka PME, w przeszłości prezentowała na swoim pokładzie wystawy czasowe. W 2022 r. wróciliśmy do tych tradycji w nieco zmienionej postaci. Osoby pracujące w PME wyruszyły na kilkudniową wyprawę, płynąc i idąc wzdłuż Wisły. Celem był Płock. Każdego dnia relacjonowali swoją wędrówkę, zarówno w mediach tradycyjnych, jak i społecznościowych. Kolejne etapy ekspedycji poświęcone były innym zagadnieniom, takim jak: osadnictwo olenderskie, mała architektura sakralna, krajobraz i ekologia nieuregulowanej rzeki. Ambicją uczestników ekspedycji było popularyzowanie mikrowypraw nad i wzdłuż Wisły, przedstawienie interesujących ciekawostek z tego obszaru, a także kooperacja z insty-

tucjami muzealnymi leżącymi na szlaku ekspedycji (Skansen Osadnictwa Nadwiślańskiego w Wiączeminie, Muzeum Wisły Środkowej w Wyszogrodzie). Wiślana Ekspedycja Etnograficzna cieszyła się sporym zainteresowaniem medialnym. W 2023 r. planowana jest kolejna jej odsłona, a uczestnicy chcą dotrzeć do Torunia.

Aleksander Ostasz

historyk (Uniwersytet Szczeciński, 1996), archeolog podwodny (Uniwersytet Warszawski, 2013), muzealnik (Uniwersytet Toruński, 2015). Założył i w latach 1995–2011 prowadził „Magazyn Nurkowanie”. Instruktor nurkowania, nurek zawodowy, kierownik prac podwodnych, współzałożyciel i obecny prezes Zachodniopomorskiego Stowarzyszenia Dziedzictwo Morza. Od 2015 r. dyrektor Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu, od 2017 r. członek Komitetu Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa Instytutu Pamięi Narodowej oraz rzeczoznawca Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w zakresie opieki nad zabytkami w dziedzinie „archeologia” (specjalizacja: archeologia podwodna, wraki, zatopiony sprzęt wojskowy) oraz w dziedzinie „dziedzictwo przemysłowe i zabytki techniki” (specjalizacja: pojazdy, jednostki pływające, militaria niemieckie, polskie i rosyjskie z okresu I i II wojny światowej).

Odra w działalność Muzeum Oręża Polskiego oraz Zachodniopomorskiego Stowarzyszenia Dziedzictwo Morza

Projekt *Wraki Zalewu Szczecińskiego 2022*. W sierpniu 2022 r. Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu (MOP), Zachodniopomorskie Stowarzyszenie Dziedzictwo Morza wraz z partnerami zlokalizowało wrak samolotu. Miejsce prac zostało wytypowane przez pracowników MOP po analizie wszystkich dostępnych dokumentów oraz informacji dotyczących katastrofy samolotu B-17g o numerze płatowca 44-8046. Szczeciński Skansen Historycznych Jednostek Pływających to projekt, który ma na celu stworzenie miejsca, gdzie mieszkańcy Szczecina i turyści będą mogli zapoznać się z historią i funkcjonowaniem historycznych jednostek pływających. W skansenie będzie można zobaczyć zabytkowe jednostki pływające, a także wejść na ich pokłady i poznać ich historię. Celem projektu jest również przybliżenie morskiego oblicza Szczecina.

Paweł Urbanowski

historyk, absolwent Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Kierownik Muzeum Handlu Wiślanego – oddziału Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu, z którym jest związany od 2021 r. Jego zainteresowania oscylują w ogół zagadnień związanych z historią Ziemi Chełmińskiej i Doliny Dolnej Wisły, w szczególności z dziedzictwem materialnym oraz osadnictwem. Uczestniczy w grupach roboczych mających na celu wykreowanie Wisły i Doliny Dolnej Wisły jako marki turystycznej. Przewodnik turystyczny, pilot wycieczek, amator podróży.

Muzeum Handlu Wiślanego FLIS – nowy oddział Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu

Muzeum Handlu Wiślanego jest pierwszym oddziałem grudziądzkiego muzeum. Idea jego powstania zrodziła się w 2019 r., a prace remontowe przy dwóch zabytkowych obiektach, będących częścią kompleksu nadwiślańskich spichlerzy, rozpoczęły się w 2020 r. Równocześnie z działaniami budowlanymi trwały prace nad koncepcją Muzeum Handlu Wiślanego (MHW). Zespół grudziądzkich muzealników stworzył scenariusz wystawy, której aranżacja trwała od stycznia do sierpnia 2022 r. Ponieważ Muzeum znajduje się w spichlerzach – dawnych maga-

zynach zbożowych – zboże stało się wspólnym mianownikiem wszystkich sal ekspozycyjnych oraz zajęć edukacyjnych w nim prowadzonych. Narracja w MHW oparta jest na przekazie wykorzystującym tradycyjne eksponaty, będące materialnym świadectwem związanym z wiślanym dziedzictwem oraz na multimediami, które stanowią dopowiedzenie, a nie oś zwiedzania. Podział chronologiczny stał się odpowiednim sposobem przedstawienia tematu. W pierwszej części podjęto próbę syntetycznego przedstawienia osadnictwa Doliny Dolnej Wisły wraz z wybranymi zagadnieniami z folkloru grup zawodowych środowiska wodniackiego. Część drugą stanowi historia grudziądzkich spichlerzy jako materialnego wyrazu siły handlowej miasta oraz ekspozycja numizmatyczna, gdzie zaznaczono również rolę Mikołaja Kopernika w dostrzeganiu istotnych zjawisk ekonomicznych. Część kolejna jest odniesieniem do industrialnego dziedzictwa miasta i przedstawia dzieje przemysłu związanego z uprawą i obróbką zboża, m.in. fabryką maszyn rolniczych A. Ventzkiego, grudziądzkimi browarami, fabrykami wódek i likierów oraz młynarstwem i piekarnictwem. Potrzeba otwarcia oddziału o tematyce związanej z handlem wiślanym oraz zjawiskami kulturowymi i ekonomicznymi jemu towarzyszącymi jest wynikiem ponownego dostrzeżenia znaczącej roli Wisły w kształtowaniu się Grudziądza i miast nadwiślańskich. Wpisuje się to w dobrą tendencję odwracania się miast ku Wiśle.

Barbara Kalinowska

historyk, kustosz dyplomowany, wicedyrektor Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce. Autorka wystaw muzealnych o tematyce regionalnej i z zakresu sztuki, opracowań naukowych (*Bernardyni w Ostrołęce 1664–1864*, *Romuald Zerych 1888–1964*, *Rzeźbiarz niezapamiętany*, współredaktorka serii muzealnej *Militaria Masoviensia*, autorka katalogów (m.in. *Powstanie listopadowe w zbiorach Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce*, *Pocztówki z Ostrołęki 1902–1989*, *Katalog wystawy*) i artykułów o tematyce regionalnej.

Niebieska wystawa, czyli opowieść o mieście i rzece

Temat odnosi się do wystawy stałej udostępnionej zwiedzającym w 2022 r. w Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce. Jej tytuł to *Ostrołęka. 6 x Narew*. Referat przedstawi scenariusz wystawy, który w sposób przejrzysty i przystępny zaprezentować miał złożoność problematyki sąsiedztwa rzeki i miasta oraz nakładania się w takim sąsiedztwie wielu zjawisk w dłuższym czasie. Pomysł na wystawę podsunął przedmiot wydobyty podczas badań archeologicznych na średniowiecznym grodzisku Stare Miasto położonym w miejscu przeprawy przez Narew; przedmiot związany z miejscem istotnym w procesie powstawania Ostrołęki, uzasadnionym przez Narew i jej dopływ Omulew: była to kość do gry. Poszczególne działy ekspozycji zostały określone terminami z gry w kości: Układ, Zasady, Kalkulacja, Generał, Ryzyko oraz Bonus. Konstrukcja scenariusza oparta została na wybranych, istotnych zagadnieniach z zakresu rzeka – miasto. Uwzględniła zależność przebiegu dróg lądowych w stosunku do rzeki oraz miejsca przepraw (Układ), proces tworzenia miasta nad rzeką (Zasady), podejmuje rozwój gospodarczy i handel (Kalkulacja), omawia warunki obronne (Generał) i zagrożenia naturalne oraz zderzenie natury i kultury (Ryzyko), a także rekreację i wypoczynek nad rzeką (Bonus). Podczas wystąpienia zaprezentowane zostaną: animacja puentująca opowieść i umożliwiająca odbiór złożonej tematyki poruszonej na wystawie oraz idea wyprowadzenia ekspozycji poza zamkniętą przestrzeń.

19.05.2023

dr Robert Domżał

Od 1 stycznia 2019 r. dyrektor Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku (NMM), jednej z największych placówek tego typu w Europie i na świecie. Muzealnik z 25-letnim stażem, kustosz dyplomowany. Z wykształcenia archeolog i historyk (doktorat na Uniwersytecie Gdańskim). Członek Rady ds. Muzeów i Miejsc Pamięci Narodowej, działa także aktywnie w innych branżowych stowarzyszeniach muzealnych, m.in. w Pomorskim Stowarzyszeniu Muzealników Polskich, jest wiceprezesem Stowarzyszenia Muzeów Sztuki Inżynieryjnej, zasiada w *Komisji kwalifikacyjnej do spraw opiniowania wniosków o wpisanie muzeum do Państwowego Rejestru Muzeów*. Zasiadał także przez 8 lat w zarządzie Międzynarodowego Stowarzyszenia Muzeum Morskich (ICMM), największej tego typu branżowej organizacji na świecie zrzeszającej muzea morskie. W tymże stowarzyszeniu jest członkiem Komisji ds. Archeologii Podwodnej. Jest reprezentantem Polski w Komitecie ds. Dziedzictwa Regionu Morza Bałtyckiego działającego przy Radzie Państw Morza Bałtyckiego (CBSS). Jestem także członkiem ICOM Polska. Prowadził wiele dużych projektów finansowanych ze środków UE. Współpracuje naukowo i dydaktycznie z Uniwersytetem Gdańskim, Politechniką Gdańską i Uniwersytetem Morskim w Gdyni.

Muzealnictwo morskie i ochrona morskiego dziedzictwa kulturowego w latach kryzysu

Konferencje Polskiego Muzealnictwa Morskiego i Rzecznego organizowano w różnych odstępach czasu od 1965 r. Poprzednie spotkanie z tego cyklu pierwotnie planowane było na maj 2020 r. Niestety, globalna pandemia przekreśliła zamierzenia nie tylko NMM, ale też plany całego sektora kultury – i to nie na rok, ale na dwa lata. Kiedy już uporaliśmy się częściowo z koronawirusem, w lutym 2022 r. wybuchł kolejny kryzys – związany z inwazją rosyjską na Ukrainę. Obecnie możemy mówić o kilku globalnych kryzysach (energetyczny, ekonomiczny, ekologiczny), które się na siebie nakładają. Te kryzysy w uproszczeniu nazwane przez autora 3xE, powinny „pogrążyć” ekonomicznie wrażliwy sektor kultury, w tym muzealnictwo. Referat ma jednak pokazać pozytywne działania zapobiegające kryzysom wdrażane przez NMM w czasie trzech ostatnich lat. Okres, w którym działamy, może być szansą na realizację wielu projektów infrastrukturalnych, wśród których wymienić można choćby rewitalizację gdańskiego Żurawia. Mimo ogromnych zawirowań na rynkach budowlanych udaje się nam z powodzeniem prowadzić budowę nowego oddziału Muzeum Archeologii Podwodnej i Rybołówstwa Bałtyckiego w Łebie. W środku pandemii doszło do brzemiennego dla nas w skutkach, bardzo ważnego aktu ratyfikowania przez Polskę Konwencji UNESCO o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego. Otworzyło to przed NMM nowe perspektywy i szanse na rozwój.

Trudne czasy wymagają odważnych decyzji, podjęcia ryzyka i walki o wyniki. Cechą nowego muzealnictwa staje się w coraz większym stopniu kreatywność, innowacyjność i elastyczność w podejmowanych decyzjach. Czy takie działania przynoszą sukces? Na to pytanie autor postara się znaleźć odpowiedź w referacie.

prof. dr hab. Iryna Shandra

doktor habilitowany nauk historycznych, profesor Wydziału Historii, Muzealnictwa i Wiedzy o Abytkach w Państwowej Akademii Kultury w Charkowie (Ukraina). Zainteresowania badaw-

cze: historia społeczno-gospodarcza Ukrainy XIX-początku XX w., historia przedsiębiorczości i mecenatu.

dr Olha Birova

doktor nauk historycznych, Wydział Historii, Muzealnictwa i Wiedzy o Zabytkach w Państwowej Akademii Kultury w Charkowie (Ukraina). Zainteresowania badawcze: historia kultury Ukrainy XIX-XX w., muzealnictwo, nowoczesne technologie muzealne.

Prywatne muzeum morskie w Charkowie: hobby, które stało się powołaniem

Morze od czasów starożytnych fascynowało ludzkość swoim pięknem, potęgą, nieprzewidywalnością i tajemnicą. Odtwarzane jest na płótnach artystycznych, w symfoniach muzycznych, w utworach literackich i kolekcjach muzealnych. Pasja do morza nie ogranicza się do wybrzeża, więc nawet miasto, które nie ma wybrzeża morskiego, ma swoje muzeum morskie. Według słów założyciela muzeum Oleksandra Yakymenko „ładowy Charków potrzebuje kawałka morza” i ten kawałek stał się Charkowskim Muzeum Morskim.

Kolekcja muzealna jest bardzo różnorodna, zawiera m.in.: dzwon nurkowy, specjalny młyn stocznioowy, podnośnik kotwiczny, kolekcję lornetek morskich, mundury żeglarskie, kod Morse'a, unikalną maszynę szyfrującą, dokumenty, mapy, przyrządy nawigacyjne itp. Prezentowane są tu także modele pierwszego katamaranu, pierwszego bojowego okrętu podwodnego oraz pierwszego pancernika. Jednak większość kolekcji to minikopie słynnych żaglowców – „Santa Marii” Krzysztofa Kolumba, „Victorii” admirała Nelsona, a także „12 apostołów”, „Bounty” i innych (ponad 50 statków, z czego około połowa została wykonana przez samego założyciela). Wśród eksponatów znajdują się również statki z drewna i brązu, które są laureatami mistrzostw Ukrainy, Europy i świata. Wszystkich eksponatów w muzeum można dotknąć (z wyjątkiem modeli statków), a mechanizmy morskie prezentowane na ekspozycji działają (np. podwodny dzwon, pochylnia), dzięki czemu zwiedzający mogą wizualnie zapoznać się z niektórymi sekretami sztuki marynistycznej. Od momentu powstania w 2009 r. muzeum stało się atrakcją kulturalną zarówno dla mieszkańców Charkowa, jak i dla gości. Teraz, niestety, z powodu stanu wojennego muzeum jest zamknięte dla zwiedzających.

dr hab. Waldemar Ossowski

profesor Uniwersytetu Gdańskiego, archeolog, muzealnik, wieloletni pracownik Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku, od 2013 r. zatrudniony w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Gdańskiego, a od 2015 r. do dzisiaj dyrektor Muzeum Gdańska.

„Morska Brama Rzeczypospolitej” –

koncepcja nowej wystawy stałej w Twierdzy Wisłoujście

Celem wystąpienia jest zaprezentowanie głównych założeń nowej wystawy stałej w Twierdzy Wisłoujście – oddziale Muzeum Gdańska, gdzie od dwóch lata trwają intensywne prace rewitalizacyjne. Gdańsk, określany mianem Bramy do Rzeczypospolitej, stanowił od końca XV do połowy XVIII w., obok duńskiej Kopenhagi, najpotężniejszą twierdzę nad Bałtykiem, otoczoną bastionami oraz słuzami, za pomocą których można było zamienić całe przedpole miasta w niedostępne zalewisko. Dostępu do Zatoki Gdańskiej broniła Twierdza Wisłoujście. Najbogatsze miasto Rzeczypospolitej Obojga Narodów stać było na budowę, utrzymanie i nieustanną modernizację kosztownego systemu umocnień, który odpowiadał najnowocze-

śniejszym ówczesnym tendencjom. Mogło sobie również pozwolić na zatrudnianie czołowych fortyfikatorów i specjalistów wojskowych epoki. Prezentowana wystawa ma przypomnieć rolę i znaczenie końcowego odcinka „królowej polskich rzek” w miejscu nieustannie zmieniającego się od XV do XIX w. ujścia. Wystąpienie stanowi głos w dyskusji na temat militarnego dziedzictwa rzeki.

dr Tomasz Budzan

doktor nauk humanistycznych (Nauki o Poznaniu i Komunikacji), muzealnik. Zatrudniony w Muzeum Narodowym w Szczecinie na stanowisku Kierownika Działu Morskiego. Twórca i kurator wystaw.

Pierwsze muzeum morskie w Odrodzonej Rzeczypospolitej.

Warszawskie muzeum Stanisława hr. Ledóchowskiego

Muzeum Morskie Ledóchowskiego funkcjonowało przy ulicy Przemysłowej w Warszawie do początku II wojny światowej. Kres jego istnienia nastąpił po wybuchu powstania warszawskim. Zbiory zostały (w większości) zniszczone lub rozproszone. Budynek muzealny (tzw. Dworek Ledóchowskiego) został w powstaniu spalony. Znana dzisiaj większość obiektów muzealnych znalazła się po wojnie w Szczecinie. Przewieziona, stanowić miała załączek, mówiąc językiem tamtych czasów, centralnego muzeum morskiego odbudowującej się Polski. Dzisiaj stanowi własność tutejszego Muzeum Narodowego (MN). Wystąpienie poświęcone będzie wystawie, jaka powstała w MN w Szczecinie dla uczczenia setnej rocznicy odzyskania niepodległości, a która prezentuje ocalałe z powstania warszawskiego zabytki. Zaprezentowane będą wyniki badań, które stanowiły przesłanki do odtworzenia fragmentów historycznego muzeum w przestrzeni wirtualnej oraz koncepcja wystawy czynnej obecnie w Szczecinie.

dr Tomasz Bednarz

kierownik Działu Digitalizacji Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku (NMM). Absolwent UMK w Toruniu oraz Uniwersytetu Gdańskiego. Autor wielu publikacji naukowych na temat wyników badań podwodnych stanowisk archeologicznych. Jego głównymi zainteresowaniami naukowymi są handel i żegluga morska na Bałtyku w XVII–XIX w. Zawodowo zajmuje się także digitalizacją 3D i implementacją najnowszych technologii w zakresie dokumentacji 3D w muzealnictwie. Autor i pomysłodawca projektu *Wirtualny Skansen Wraków Zatoki Gdańskiej*, który zdobył nagrodę Sybilla. Wydarzenie Muzealne Roku 2016 przyznawaną przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w kategorii *Digitalizacja i nowe technologie*. Książka autorstwa Tomasza Bednarza *De Jonge Seerp. Wrak niderlandzkiego statku z końca XVIII w.* została wyróżniona w konkursie Sybilla. Wydarzenie Muzealne Roku 2019 w kategorii *Badania naukowe*.

Wojciech Joński

magister oceanografii fizycznej. Pracuje w NMM od 1992 r. jako kustosz Działu Oceanografii, kierownik prac podwodnych i nurek (1995–2012), zrealizował 10 wystaw konchologicznych wraz z Anna Ciemińską we Wschowie, Pucku, Helu, Tczewie i Kątach Rybackich oraz w Składzie Kolonialnym i Ołowiance. W 2003 r. opiekował się wystawami z Norwegii: posterową *Norwegia morskie królestwo* i fotograficzną *Zima na Lofotach*, w 2004 r. kierował zespołem

autorów wystawy posterowej *Polacy a Wszechocean*, w 2008 r. kierował zespołem autorów wystawy *Potop, powódzie, podtopienia* prezentowanej na Ołowiance. Autor scenariusza wystawy czasowej *W toni. Polskie pojazdy podwodne ze zbiorów NMM* [2023].

Pojazdy podwodne w zbiorach Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku i ich digitalizacja 3D

Po II wojnie światowej instytuty naukowe w Polsce wznowiły badania podwodne środowiska morskiego. Płetwonurkowie prowadzili przeglądy dna i pomiary, a także wykonywali zdjęcia i filmy podwodne. Do obserwacji narzędzi połowowych używali pojazdów podwodnych, a batyskafów wiertniczych – do prac geologicznych. Komory mieszkalne natomiast pozwalały na długotrwałe zanurzenia, podczas których wielokrotnie wykonywano głębokowodne nurkowania bez konieczności przeprowadzania dekompresji. Brak funduszy uniemożliwiał instytutom badawczym kupno za granicą pojazdów podwodnych. Jednak dzięki inicjatywie, pasji i pomysłowości nurków konstruktorów, mimo problemów z dostępem do materiałów i technologii, zaczęto je budować w Polsce w latach 60. XX w. Ekspozyty znajdujące się w zbiorach NMM pochodzą z lat 1972–1993; są to: pojazdy podwodne Delfin 1 (1972) i Delfin 2 (1973), akwaplan skonstruowany w 1985 r. przez Lecha Nowicza, rekonstrukcja akwaplanu Manta 2 (1973), statek głębinowy Grzesz LTS-7 (1980), pojazd głębinowy Koral AT wykonany na Politechnice Gdańskiej w 1993 r. oraz dwa Holonury – ciągniki dla płetwonurków (1993). Digitalizację 3D wymienionych pojazdów podwodnych wykonano w ramach wystawy czasowej *W toni. Polskie pojazdy podwodne ze zbiorów Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku* prezentowanej w 2023 r. w siedzibie NMM na Ołowiance. Modele 3D wykonano przy pomocy skanerów światła strukturalnego. Dokumentują one, w niektórych przypadkach, stan zachowania przed jak i po konserwacji. Modele 3D włączone zostały do wystawy w ramach animacji filmowych wzbogaconych opisami pojazdów, ich funkcji, konstrukcji i historii. Modele 3D pojazdów podwodnych zamieszczone zostały także na portalu www.sketchfab.com, gdzie NMM prezentuje swoje wielotematyczne zbiory.

SESJA POSTEROWA (PREZENTACJE NA EKRANACH)

dr Wiesław Skrobot

archeolog, muzealnik, fenomenolog przestrzeni; stypendysta programu Europa Fellows na Europejskim Uniwersytecie Viadrina we Frankfurcie nad Odrą, nauczyciel akademicki (UAM Poznań, PW Warszawa), członek Rady Programowej Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów w kadencji 2016–2019, twórca i koordynator Pracowni Aktywności Obywatelskiej i Dokumentacji Dziedzictwa w Ostródzie, regionalista, badacz historii i kultury zachodniego pogranicza dawnych Prus Wschodnich.

Pełnomocnik Wójta Gminy Ostróda ds. Dziedzictwa Kulturowego.

Doliny rzeczne Wzgórz Dylewskich jako nośniki potencjałów dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego na rubieży dawnego Oberlandu

Oberland to nieistniejąca już kraina historyczno-kulturowa na zachodnim skraju byłych Prus Wschodnich. W XIX-wiecznych przewodnikach Oberland określano mianem „blondwłosej siostry Mazur”. Częścią Oberlandu są Wzgórzka Dylewskie, do 1945 r. znane jako Kernsdorfer Höhe. Wzgórzka Dylewskie to wyjątkowa strefa krajobrazu polodowcowego w mezoregionie Garbu Lubawskiego. Bogactwo form geomorfologicznych i skupiska interesujących formacji geologicznych przyniesionych przez lądolód ze Skandynawii sprawiają, że kraina ta zaskakuje swym wizerunkiem. W specyficzny charakter fizjograficzny wpisują się także doliny rzek przecinających Wzgórzka Dylewskie. Do najważniejszych cieków należą: Dylewka, Grabiczek, Gizela i Poburzanka. Wszystkie one są dopływami Drwęcy, która bierze swój początek u podnóża Wzgórz Dylewskich, w Czarcim Jarze koło wsi Drwęck. Badania archeologiczne, jak też dane kwerendalne sprzed II wojny światowej, pokazują złożoność pradziejowej i wczesnohistorycznej sytuacji osadniczej na terenie Wzgórz Dylewskich. Wizerunku kulturowego dopełniają informacje o procesach i wydarzeniach historycznych od czasów wielkiej kolonizacji Ziemi Sasinów (staropruskich gospodarzy tych ziem) w XIV w. do zmiany składu etnicznego mieszkańców po II wojnie światowej. Doliny rzeczne stają się obecnie obszarami silnej ekspansji inwestycyjnej, co będzie skutkowało degradacją przestrzeni i deformacją krajobrazu. Opisanie dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego dolin ucztylni ich potencjały oraz pomoże zarządcom i mieszkańcom tych terenów w budowaniu zrównoważonej strategii rozwoju. Poza przyrodniczo-kulturową charakterystyką dolin wyżej wymienionych rzek, zaprezentowano tu także koncept Ekomuzeum doliny rzeki Gizeli jako realny przykład wdrożonych już procedur aktywnej – służącej rozwojowi lokalnemu – ochrony dziedzictwa dolin wód śródlądowych.

Elżbieta Kuźniar

studia (Edukacja Artystyczna) uukończyła z wyróżnieniem w 2004 r., w 2017 r. obroniła doktorat na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie. Zajmuje się site-specific, land artem, tkaniną artystyczną, malarstwem. Inspiracje do realizacji prac czerpie z takich obszarów jak: astrofizyka, natura, język kodu kulturowego, przestrzeń metafizyczna. W swoich pracach głównie posługuje się materiałami pochodzenia naturalnego. Laureatka kilkunastu nagród międzynarodowych, brała udział w ponad 200 wystawach, konferencjach, sympozjach, projektach. Efekty jej działań znajdują się w przestrzeniach publicznych w Europie i w Ameryce Północnej.

Temat rzeka

Wisła – tajemnicza siła natury, pierwotność niosąca jakąś niezmienną prawdę i życiodajną energię zamkniętą w formie rzeki. Ujmująca, różnorodna, zaczyna swój bieg wypływając z góry, gdzie w wyniku połączenia dwóch strumyków tworzy dopełniająca się całość. Wisłę rozpoznano już w starożytności: wspominał o niej Marek Agryppa, a Pliniusz Starszy nazywał ją Viscla. Autorka chciała zwrócić uwagę na różnorodność biologiczną środowiska samej wody, terenów przyległych, a także organizację wokół niej codziennego życia. Rzeka / Wisła jest pewnego rodzaju odbiciem, zapisem. Różnorodność Wisły jest zaskakująca. Spoglądając na jej spokój, możemy oczyścić umysł, a jej wezbrane wody potrafią niszczyć i budzić grozę. Od lat jest niewątpliwie istotnym elementem rekreacyjnym Krakowa. Ponad sto lat temu na piaszczystych plażach skupiała życie mieszkańców. Dzisiaj ta rekreacja ma troszkę inną i ograniczoną formę, ale niewątpliwie kontakt z rzeką w środku miasta ma w sobie coś mistycznego. Jest również odbiciem różnorodnych form działalności człowieka. Stanowi kontekst, jest elementem kodu kulturowego.

W swojej prezentacji autorka pragnie przybliżyć swój projekt zrealizowany na wystawę *Wisła. Re-kreacja*, który składa się z trzech prac. Realizacja projektu formalno-teoretycznego została poprzedzona aktywnościami empirycznymi i tymi doświadczeniami autorka chce podzielić się w prezentacji.

Tomasz Kielczewski

kierownik Muzeum Ziemi Augustowskiej w Augustowie, prezes Stowarzyszenia Poszukiwań Miejsc Walk i Martyrologii oraz Mogił Wojennych „Leśni”. Aktualnie prowadzi badania archeologiczne na stanowiskach wyspowych w regionie Augustowszczyzny, których celem jest poznanie historii lokalnego osadnictwa.

Artur Brzóska

archeolog podwodny. Od 2001 r. pracuje na Wydziale Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. Uczestnik wielu misji archeologicznych o charakterze inwestycyjnym – od miast po autostrady. Od 10 lat zajmuje się archeologią podwodną. Specjalizuje się w archeologii jezior i rzek oraz metodach dokumentacji stanowisk podwodnych. W swojej pracy skupia się przede wszystkim na śródlądowym transporcie wodnym i przeprawach mostowych.

Artur Brzóska, Piotr Prejs

Najstarszy drewniany most w Warszawie w świetle badań archeologicznych

W 2016 r. w trakcie badań nieinwazyjnych polegających na skanowaniu dna przy pomocy sonaru holowanego ujawniono relikty konstrukcji opartej na palach. Badania finansowane były przez Biuro Stołecznego Konserwatora Zabytków i przeprowadził je zespół badaczy z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego (obecnie Wydział Archeologii UW), Stowarzyszenia Archeologów Jutra i Grupy Specjalnej Płetwonurków RP, której członkowie obsługiwali jednostkę badawczą wraz z sonarem. W trakcie prac, na wysokości ulicy Mostowej/Boleść ujawniono 91 pali, które układały się w trzy rzędy w 4 skupiskach, będące relikwiami najstarszego warszawskiego mostu. Decyzję o jego budowie król Polski Zygmunt August powziął już w 1558 r., ale tak skomplikowana i kosztowna inwestycja rozpoczęta została do-

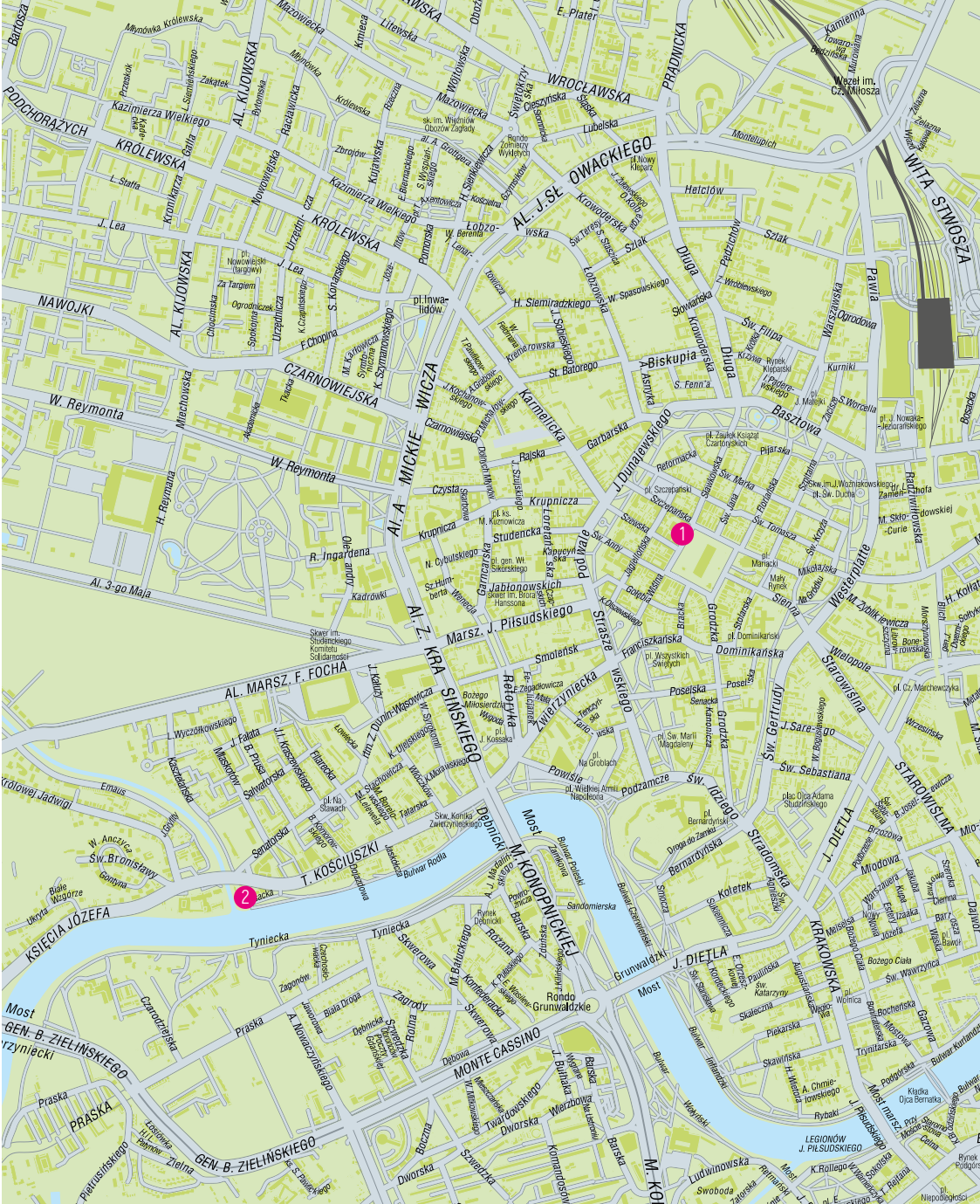
piero 25 czerwca 1568 r., trwała pięć lat i ukończyła ją po śmierci króla jego siostra, Anna Jagiellonka, w 1573 r. Wyobrażenie budowli pojawia się na rycinie autorstwa Georga Brauna i Franza Hogenberga Civitates Orbis Terrarum Liber VI, która przedstawia panoramę Warszawy, na której most ma 22 filary i 23 przęsła. Z tego 18 od strony Warszawy zbudowano jako przęsła kratowe, a 5 umieszczono na bagnach praskich jako przęsła leżakowe. Prezentacja jest próbą skonfrontowania źródeł historycznych z zebranymi przez zespół autorów danymi archeologicznymi.

Artur Brzóska, Tomasz Kiełczewski, Piotr Prejs

Wraki Kanału Augustowskiego – problemy badawcze i dokumentacyjne

W latach 2018–2022 Wydział Archeologii UW wraz z Muzeum Ziemi Augustowskiej (MZA), przy wsparciu Stowarzyszenia Archeologów Jutra oraz Stowarzyszenia „Leśni”, prowadził rozpoznanie jezior wchodzących w skład szlaku Kanału Augustowskiego. Badania wpisowały się w szerszy projekt naukowy kierowany przez MZA pod nazwą Kompleksowe badania reliktyw osadnictwa na ziemiach historycznej Jaćwieży. Efektem prac jest inwentaryzacja trzech wraków, z czego jeden to stalowa barka będąca w istocie elementem konstrukcyjnym niemieckiego mostu pontonowego z okresu I wojny światowej. Pozostałe dwa to wraki drewniane, których datowane przypada odpowiednio: na II. połowę XIX w. i I. połowę XX w. Ze względu na utrudnioną dostępność starszej jednostki – wrak zlokalizowany jest przy śluzie w miejscowości Przewięź – badacze skupili się na inwentaryzacji jednostki XX-wiecznej, która zalega na dnie na wysokości półwyspu Wojciech. Podstawową metodą wykorzystywaną do dokumentacji jest fotogrametria, która jest tematem niniejszego wystąpienia.

Mapka miejsc konferencyjnych

- 1 - Krzysztofory, SPOTKa
- 2 - Przystan Muzeum

Mecenas Muzem Krakowa:

Patroni medialni:

Partner Muzem Krakowa:

